

PAC-2. EL LLENGUATGE EN L'EDUCACIÓ SOCIAL. EXPLORANT I REPENSANT EL SENTIT DE LES PARAULES EN LA MEVA PRÀCTICA PROFESSIONAL

Professor Responsable: Jordi Planella

Professores Col·laboradores: Anna Nuri, Bea Olivero i Eli Higuera

TEMES

1. Pensament i llenguatge en l'Educació Social.
2. Sentit, valor i efectes de les paraules en la pràctica educativa.
3. La importància de cuidar el llenguatge en el treball educatiu.

PRESENTACIÓ

"(...) si bastase con vivir no se pensaría, si se piensa es porque la vida necesita la palabra, la palabra que sea un espejo, la palabra que la aclare, la palabra que la potencie, que la eleve y que declare al par su fracaso, porque se trata de una cosa humana y lo humano de por sí es al mismo tiempo gloria y fracaso" (Zambrano, M., 1987: 69)

En aquesta cita, María Zambrano parla de la importància de la paraula, que ens permet pensar i interpretar tota experiència viscuda. La filòsofa ens suggereix que és la paraula la que ens possibilita relatar-nos i representar-nos la vida i allò que ens passa (Salinas, H., 2014).

En aquest sentit, és important assenyalar el pes i la força que té el llenguatge en les nostres vides, perquè aquest defineix les coses, les emocions, els pensaments i, fins i tot, ens defineix a nosaltres. El llenguatge crea pensament, crea realitat.

En el nostre ofici com educadores i educadors socials la paraula és una "eina" primordial. Són moltes les paraules que diàriament pronunciem, o aquelles que diàriament ressonen en els contextos de la nostra pràctica professional. Però, estarem d'acord que hi ha paraules que ressonen més que d'altres, que hi ha

paraules que pronunciem amb més freqüència; que ens hem apropiat de certes paraules i n'hem "oblidat" d'altres.

Pensem que en aquesta PAC-2 pot ser interessant aturar-nos a revisar algunes d'aquelles paraules que formen part del nostre dia a dia com educadores i educadors socials; paraules que, en certa manera, hem acabat assimilant com a pròpies i que, per tant, han acabat configurant el nostre propi "argot pedagògic". Aquesta revisió resulta del tot necessària si entenem l'educació com a pràctica política¹, i no des d'una perspectiva representacionalista, en què la pràctica es troba socialment "segrestada" per la ciència, per les tècniques pedagògiques i afins, per l'acadèmia, pels contextos institucionals i institucionalitzadors (Lloret, C., 1998); si entenem el pensament com una cosa viva, en constant moviment, en constant circulació.

Des d'aquesta perspectiva, resulta fonamental **redescobrir el sentit, el valor i els efectes d'algunes de les paraules que més utilitzem en la nostra tasca educativa**, ja que com afirma Graciela Frigerio:

(...) No podemos seguir haciendo lo mismo si queremos cambiar las cosas. Y no podemos seguir usando las mismas palabras sin someterlas, por lo menos, a una consideración crítica. Porque las palabras, en sí, no son buenas o malas, aunque muchas de ellas se nos hayan pervertido (2014: 9).

En aquest exercici, no es tracta de despendre'ns de certes paraules, sinó de pensar-les des d'un significat obert, indeterminat, descentrant-nos d'aquell llenguatge establert pels discursos hegemònicament instal·lats, que limiten la nostra manera de mirar i de pensar *allò* educatiu. Podríem dir que es tracta d'un

¹Ens referim a la qüestió política entesa per Cerletti, així com d'altres autors contemporanis, com la "tensión que se produce entre conservar y cambiar, entre lo viejo y lo nuevo, entre lo que una Sociedad considera como valioso mantener y transmitir y el espacio o el lugar para que lo nuevo se constituya en cuanto tal. Pensar en términos de "repetición y novedad" y apuntar la mirada a rescatar o encontrar los ámbitos o las grietas por donde posibilitar la presencia de lo otro como novedoso, posiciona la cuestión política de la educación en la dupla conservar-cambiar y en las condiciones de posibilidad para que esto ocurra". Citat a Rochetti, C. (2010). Notas para pensar la educación como práctica política. Una mirada desde Michel Foucault. *CUYO. Anuario de Filosofía Argentina y Americana*, 27, 117-125. Pp. 118.

“retornar la vida” a les paraules o, com expressa José Contreras², “de un despertar de las palabras para que la educación no nos suene a ese lenguaje ya repetido y monótono, cansino a veces, de mucha jerga pedagógica; pero también, a veces, un lenguaje que nos absorbe todo el campo del pensamiento pedagógico; que muchas veces tiene más que ver con lo legislativo, la consigna, con lo religioso o lo pseudoreligioso, con la economía, es decir, con cualquier otro lenguaje menos el que nos toca hablar” .

Per últim, cal advertir que les paraules tenen múltiples significats i possiblement no sempre acaben dient tot allò que pretenem, o fins i tot poden acabar dient més del que desitgem, però únicament és possible utilitzar-les en un sentit. Per aquest motiu, les paraules, conjuntament i amb harmonia amb el nostre cos³, tenen un gran pes en el nostre ofici i requereixen de molta cura i d’una forta coherència entre el nostre *pensar*, el nostre *sentir* i el nostre *actuar*⁴.

És evident, doncs, la responsabilitat que tenim com educadores i educadors socials en relació “allò dit”, una responsabilitat que implica, acollint paraules de Segundo Moyano (2012: 217), un “doble exercici”: per un costat, pensar sobre l’efecte que pot produir, així com reflexionar si la paraula elegida respon a la idea d’allò que volem transmetre; i, per l’altre, ser conscients que les paraules no són innòcues, en el sentit que aquella paraula que pronunciem sempre va lligada a una idea prèvia. Respecte a aquest últim plantejament, Segundo Moyano ens posa un exemple prou clar:

² Paraules transcrits de la presentació que José Contreras va fer a Carlos Skliar en el marc de la conferència que va impartir en el “1r Congreso Internacional de Orientación para una sociedad inclusiva”, celebrat a Barcelona el maig-juny de 2014. Aquesta conferència es pot trobar disponible en el següent enllaç: <https://vimeo.com/99081670>

³ En aquesta PAC-2 no aprofundirem sobre aquesta qüestió, tot i que és obvi que les paraules no són, ni molt menys, la única eina de comunicació. Com ja sabem, sovint en la nostra pràctica professional no és tan important el *què diem*, sinó el *com ho diem* i *quina és la nostra expressió corporal*.

⁴ Per aprofundir en aquest tema és interessant l’article escrit per l’educador Social Oskar Ekai, en el qual recull alguns moments de la seva experiència professional. Aquest article el podeu trobar disponible en el següent enllaç:

<http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/170017>

(...) escriure les paraules «menor» o «nen», o escriure «discapacitat» o «diversitat funcional», o «intervenció» o «acció», comprometen a un posicionament teòric, a un model d'acció educativa, a un compromís ideològic respecte d'allò que diem. Per tant, l'ús de les paraules suposa mesurar el seu efecte, contemplar altres possibilitats i respondre de la seva utilització (2012: 217).

OBJECTIUS

Els objectius d'aquesta PAC són:

1. Revisar des d'una mirada crítica i complexa el sentit, el valor i els efectes de les paraules en el nostre ofici com educadores i educadors socials.
2. Repensar la relació que tenim amb el llenguatge que ressona en els contextos de la nostra pràctica professional.
3. Desentranyar *allò* que s'amaga darrera d'algunes de les paraules més emprades en la nostra pràctica diària com educadores i educadors socials.
4. Aprofundir en l'anàlisi d'aquestes paraules en relació a la nostra experiència professional, per tal de crear i aportar sentit propi.

ENUNCIAT

Tenint en compte totes les qüestions plantejades en la presentació d'aquesta PAC-2, et proposem **identificar i recuperar dues de les paraules que més pronuncies o que més ressonen en el context de la teva pràctica professional**, per tal de **realitzar-ne una anàlisi que dialogui i vagi més enllà d'aquells significats prefixats i hegemònicament instal·lats**, que es troben subjectes a certes lògiques disciplinàries, institucionals, ideològiques, dicotòmiques, etc. que acaben definint i plasmant la identitat de l'educació actual (Pérez de Lara, N. 2001).

La idea és que **detinguis la mirada en aquests dues paraules i que les pensis en relació a la teva experiència professional com educadora i educador**

social, partint d'una mirada que aprofundeixi en la reflexió per tal de crear i aportar sentit. Núria Pérez de Lara plasma molt bé el que et plantejem en aquesta PAC-2, quan es proposa iniciar la reflexió de les paraules *identitat*, *diferència* i *diversitat*, tres termes que com la mateixa autora diu han envaït el discurs pedagògic actual:

Educuar en la diversidad respetando la identidad de cada cual, aceptar y respetar la diferencia desde la igualdad entre los seres humanos, podrían ser frases de manual no por repetidas menos vacías, eufemísticas y adaptables a cualquier enfoque que se le quiera dar a la educación hoy.

No obstante, puesto que soy –se dice- pedagoga, que ha reflexionado siempre –o al menos lo ha intentado- sobre la cuestión de la diferencia –la básica, la sexual y la circunstancial, la de las capacidades- voy a tratar de acogerme a esos tres términos para hablar de ellos como conceptos propios de la educación actual, para desentrañar algo de las realidades que pretenden significar y para decir algo de lo que en mí producen unas y otros.

Y lo primero que en mí me producen, como acabo de decir, es esa sensación de tópico vacío de realidad cuando no encubridor de una realidad no aceptada y, sin embargo, impuesta de todo explicitación de proyectos educativos a que hoy podamos referirnos. Y esa sensación me viene a mí a partir de mi experiencia en lo que se ha dado en llamar Educación Especial. Es decir, aquella parte de la Educación que consideró a los sujetos objeto de su discurso teórico y práctico, alumnado deficiente, especial, diferente al alumnado mayoritario, eficiente, normal, homogéneo; una parte de la Educación que, resistiéndose hoy a morir como disciplina específica, contrariamente a aquello que predica como práctica necesaria para su objeto, ha acabado definiendo a ese alumnado como alumnado igual, pero con necesidades educativas especiales (2001: 293-294).

Una vegada identificades les dues paraules, et suggerim que et plantegis preguntes que t'orientin en aquest procés d'exploració.

Exemples de preguntes:

Quina és la seva etimologia? Quines definicions en trobem? En quin o en quins camps de saber s'inscriuen? Quines connotacions porten associades? A quines idees prèvies van lligades? En quins contextos s'utilitzen? Com circulen? A què s'associen aquestes paraules? Quina realitat o realitats conformen? Són paraules abstractes que neixen des de fora i ens donen pautes pel tractament educatiu? O són paraules vives que neixen des de dins amb la implicació concreta, amb la cura d'estar al costat de l'altre/a? Quina és la teva relació amb aquestes paraules? Quin sentit els hi dones? Estan en consonància amb la teva manera de mirar i entendre l'Educació Social? Quins efectes produeixen en els seus receptors? Possibiliten la comunicació? Responen a la idea d'allò que vols transmetre? Et provoquen contradiccions? Què et mou a utilitzar-les? Quina connexió hi ha entre aquestes paraules i el cos des del qual es pensa i es sent? I des d'aquell cos que les ha d'acollir?...

Finalment, has de tenir present que l'anàlisi i la reflexió sobre aquestes dues paraules ha d'anar **articulada amb la teva experiència professional i amb tots aquells coneixements, sabers, autors/es, lectures, continguts, que et proposem en l'assignatura, així com d'altres que has anat treballant al llarg del Grau**. Aquest **diàleg** ha d'estar **integrat i connectat en el cos del text**.

MATERIALS

- Conferència de Carlos Skliar en el marc "1r Congreso Internacional de Orientación para una sociedad inclusiva", celebrat a Barcelona el maig-juny de 2014. Aquesta conferència la pots trobar disponible en el següent enllaç: <https://vimeo.com/99081670>
- Graciela Frigerio. Hipótesis para comprender lo que se pone en juego en estos tiempos. Conferència de Clausura del VI Congreso Estatal de Educación Social. "Nuevas visiones para la Educación Social: experiencias y retos de futuro". *RES Revista de educación*, 18, gener de 2014. Aquesta conferència la pots trobar disponible en el següent enllaç: <http://www.eduso.net/res/?b=23&c=251&n=798>
- Materials de l'assignatura: en especial els capítols 3 i 12.

CRITERIS D'AVUACIÓ

- Adequació de la resposta amb l'enunciat de la pregunta.
- Ús correcte dels conceptes i enfocaments teòrics de l'assignatura.
- Ús dels elements que ofereix l'assignatura per l'anàlisi i l'argumentació de la resposta.
- Claredat en l'exposició de les idees i arguments.
- Ús d'un llenguatge apropiat.
- Bibliografia ben referenciada (segons els paràmetres del document "Guia de cites bibliogràfiques").
- Ortografia i expressió escrita. Si la PAC presenta de forma reiterativa faltes d'ortografia i/o altres errades (lèxiques, sintàctiques), us donarem l'opció de corregir-la i de tornar-la a lliurar en el termini de 48 hores a partir del moment en què us informem de les incorreccions. Si no corregiu els errors dins d'aquest termini, la qualificació de la vostra PAC es veurà afectada en funció del que el/la docent consideri apropiat en proporció al tipus d'errades localitzades.

LLIURAMENT

- El document no inclourà portada.
- Cada pàgina del document tindrà com a capçalera el títol de la PAC i el nom i cognoms del/la estudiant.
- L'extensió orientativa de la PAC serà d'un **mínim de 3 pàgines** i d'un **màxim de 5**, escrites amb lletra Arial 12 i amb un interlineat de 1'5 (marges 2'5).
- S'acceptaran documents amb els formats: .doc, .docx, .odt

Aquesta és una **PAC INDIVIDUAL**.

Calendari de treball:

22 d'octubre de 2018: inici de l'activitat

18 de novembre 2018: finalització i lliurament de l'activitat

FONTS D'INFORMACIÓ CONSULTADES

Frigerio, G. (2014). Hipótesis para comprender lo que se pone en juego en estos tiempos. *Conferència de Clausura presentada en el VI Congreso Estatal de Educación Social*, 3-5 de maig de 2012, València. *RES. Revista de Educación Social*, 18, 1-17.

Lloret, C. (1998). Pròleg. A *La capacidad de ser sujeto. Más allá de las técnicas en educación especial* (pp. 11-13). Barcelona: Laertes.

Moyano, S. (2012). Lectura, escriptura i educació social. A Planella, J. i Moyano, S. *Pràcticum III. Anàlisi de la pràctica educativa* (pp. 293-237). Barcelona: Editorial UOC.

Pérez de Lara, N. (2001). Identidad, diferencia y diversidad: mantener viva la pregunta. A Larrosa, J. i Skliar (Eds.), *Habitantes de Babel. Políticas y poéticas de la diferencia* (pp. 291-316). Barcelona: Laertes.

Rochetti, C. (2010). Notas para pensar la educación como práctica política. Una mirada desde Michel Foucault. *CUYO. Anuario de Filosofía Argentina y Americana*, 27, 117-125.

Salinas, H. (2014). Acerca del Pensamiento Primordial y su Pedagogía. *REIRE. Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, vol.7, núm. 1, pàg. 1-10.

Skliar, C. (2014). Incluir las diferencias: una realidad insuportable. *Conferència presentada en el 1r Congreso Internacional de Orientación para una sociedad inclusiva*, 30 de maig- 1 de juny, Barcelona.

Zambrano, M. (1987). A modo de autobiografía. *Anthropos. Revista de documentació científica*, vol. 70-71, pàg. 69-73.